

Geografska obilježja atrakcijske osnove Crne Gore

Vincek, Ines

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:213403>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-18**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

Odjel za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije

Ines Vincek

GEOGRAFSKA OBILJEŽJA ATRAKCIJSKE OSNOVE CRNE GORE

Završni rad

Pula, rujan 2017.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

Odjel za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije

Ines Vincek

GEOGRAFSKA OBILJEŽJA ATRAKCIJSKE OSNOVE CRNE GORE

Završni rad

JMBAG: 0131069012, redovna studentica

Studijski smjer: Kultura i turizam

Predmet: Turistička geografija svijeta

Mentor: doc. dr. sc. Nikola Vojnović

Pula, rujan 2017.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Ines Vincek kandidatkinja za prvostupnicu Kulture i turizma ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli, 28.9.2017. godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Ines Vincek dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom Geografska obilježja atrakcijske osnove Crne Gore koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 28.9.2017.

Potpis _____

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. GEOGRAFSKI SMJEŠTAJ I POLOŽAJ	2
2.1. Geografski smještaj	2
2.2. Geografski položaj	2
3. PRIRODNA ATRAKCIJSKA OSNOVA.....	4
3.1. Klima	4
3.2. Reljef	5
3.3. Vode	6
3.3.1. More	6
3.3.2. Vode na kopnu.....	7
3.3.2.1. Rijeke.....	7
3.3.2.2. Jezera	8
3.4. Biogeografska obilježja	10
3.4.1. Flora.....	10
3.4.2. Fauna	11
4. PREGLED ANTROPOGENE ATRAKCIJSKE OSNOVE PREMA TURISTIČKIM DESTINACIJAMA	12
4.1. Podgorica.....	12
4.2. Cetinje	13
4.3. Nikšić	15
4.4. Hercegovsko primorje	16
4.5. Kotorsko primorje	18
4.6. Tivatsko primorje	19
4.7. Budvansko primorje	20
4.8. Barsko primorje.....	21
4.9. Ulcinjsko primorje.....	22
5. TURISTIČKI POKAZATELJI	24
5.1. Turistički dolasci	24
5.2. Prihodi od turizma	29
6. ZAKLJUČAK	30
LITERATURA.....	31
POPIS PRILOGA.....	33
SAŽETAK.....	34
SUMMARY	35

1. UVOD

Ovaj završni rad bavi se geografskim obilježjima atrakcijske osnove Crne Gore. Crna Gora druga je najmlađa te površinom jedna od najmanjih europskih država, no zahvaljujući svojim prirodnim atraktivnostima, povoljnom položaju na Jadranskom moru, plavom moru i plažama, brojnim manifestacijama i kulturno-povijesnim spomenicima bilježi razvoj u turizmu, koji je dobio zamah tek stjecanjem samostalnosti kada vlasti Crne Gore turizam prepoznaju kao priliku da se Crna Gora pokaže svijetu.

Početno će se predstaviti geografski položaj i smještaj ove države, nakon čega je u trećem poglavlju obrađena prirodna atrakcijska osnova, što uključuje klimu, reljef, vode te floru i faunu.

Četvrto poglavlje obrađuje antropogenu atrakcijsku osnovu na način da su predstavljeni najposjećeniji gradovi (Podgorica, Cetinje i Nikšić) te središta primorja (Hercegovska, Kotorska, Tivatska, Budvanska, Barska, Ulcinjska) koje su osim ovih gradova najveći nositelji turizma Crne Gore.

Peto poglavlje donosi turističke pokazatelje, sa naglaskom na turističke dolaske stranih i domaćih posjetitelja, istih prema državama i ugostiteljskim jedinicama te prihode od turizma kroz godine. Sve to biti će potkrijepljeno priložima (slika, graf, tablica) kako bi čitatelj jednostavnije i lakše pratio temu. Naposljetku stoji zaključak u kojem su sumirani glavni elementi rada.

Kompilacijom cjelokupne literature korištene u izradi rada opisane su glavne značajke države te su prikupljeni podaci analizirani kroz poglavlja i primijenjeni u vidu utjecaja istih na turizam države. Temeljem toga izvedeni su zaključci metodom sinteze.

2. GEOGRAFSKI SMJEŠTAJ I POLOŽAJ

Ovo poglavlje daje uvid u geografski smještaj i položaj Crne Gore, to jest odnos Crne Gore naspram ostalih zemalja, mora, površinu države, smještaj na geografskoj mreži.

2.1. Geografski smještaj

Crna Gora prostire se između $41^{\circ} 52'$ i $43^{\circ} 32'$ sjeverne geografske širine i između $18^{\circ} 26'$ i $20^{\circ} 21'$ istočne geografske dužine. Najjužnija točka nalazi se na ušću rijeke Bojane (Ada Bojana) u Jadransko more, najsjevernija duboko u kontinentalnom dijelu kod planine Kovač u mjestu Moćevići, naistočnija u općini Rožaj u mjestu Jablanica, a najzapadnija točka nalazi se kod Herceg Novog u Sutorini.¹

2.2. Geografski položaj

Crna Gora je država jugoistočne Europe, mediteranska država Balkanskog poluotoka (sl. 1). Prostire se površinom od 13 812 km², a ukupna duljina granice iznosi 614 km. Graniči sa Hrvatskom na zapadu (14 km), Bosnom i Hercegovinom na sjeveru (225 km), Srbijom na istoku (124 km) i Kosovom (78,6 km) te Albanijom na jugu (172 km). Osim toga, ima izlaz na Jadransko more te time morskim putem graniči i sa Italijom. Površina teritorijalnog mora iznosi 2 099 km², dok je duljina obale 293, 5 km.²

Slika 1. Geografski položaj Crne Gore

(Izvor: <http://www.alumnieneni.com>, 2017)

¹[http://monstat.org/userfiles/file/publikacije/GODISNJAK%202016%20\(1\).pdf](http://monstat.org/userfiles/file/publikacije/GODISNJAK%202016%20(1).pdf), 2017

²[http://monstat.org/userfiles/file/publikacije/GODISNJAK%202016%20\(1\).pdf](http://monstat.org/userfiles/file/publikacije/GODISNJAK%202016%20(1).pdf), 2017

Položaj Crne Gore iznimno je povoljan, pa je tako ona primorska ali i izrazito planinska zemlja čiji reljef značajno utječe na klimatske prilike i atraktivnost prostora. To potvrđuje i činjenica da je u ljeti moguće oboje, kupanje u moru i skijanje u planinskim predjelima poput onoga u Alpama, stoga se Crna Gora nerijetko naziva i zemljom šest kontinenata.³

Osim toga, njezin je položaj bitan s obzirom da se nalazi na raskrižju prometnih puteva Europe i Azije, a izuzetno bitan je i izlaz na more koji omogućava povezivanje sa sredozemnim i ostalim svjetskim morima i oceanima tj. mnogobrojnim svjetskim državama.

³<http://me.visit-montenegro.com/tourism/where-is-montenegro>, 2017

3. PRIRODNA ATRAKCIJSKA OSNOVA

Krajobraz Crne Gore iznimno je bogat s obzirom na reljef koji se proteže od planinskih, nizinskih do obalnih predjela. Samim time klimatska obilježja su raznolika iz regije u regiju, na što ima utjecaj i more. Rezultat navedenoga su i raznovrsna flora i fauna.

3.1. Klima

Utjecaj Jadranskog mora i planinski masivi u zaleđu uvelike utječu na klimatske uvjete Crne Gore. Prema Köppenovoj klasifikaciji klime, u ovom području prevladava umjereno topla vlažna klima (Cf) u većini kontinentalnog dijela, vlažna borealna klima (Df) u kontinentalnom planinskom području i sredozemna (mediteranska) klima (Cs) u primorju. Razred C klime svrstavaju Crnu Goru u grupu umjereno toplih kišnih klima, sa srednjom temperaturom najhladnijeg mjeseca koja nije niža od $-3\text{ }^{\circ}\text{C}$, a najmanje jedan mjesec ima srednju temperaturu višu od $10\text{ }^{\circ}\text{C}$. Također, razred D klima očituje se u srednjoj temperaturi najhladnijeg mjeseca nižoj od $-3\text{ }^{\circ}\text{C}$, dok je srednja temperatura najtoplijeg mjeseca viša od $10\text{ }^{\circ}\text{C}$.⁴

Crnogorsko primorje homogeno je područje što se tiče temperatura, zbog utjecaja Jadrana, velike osunčanosti i zaklonjenosti od planinske strane, stoga su na tom području jeseni toplije od proljeća, a zime blage. Prosječna temperatura iznosi $15.5\text{ }^{\circ}\text{C}$, najtopliji mjesec je kolovoz kada temperature rastu iznad $24\text{ }^{\circ}\text{C}$, a najhladniji siječanj kada bude uglavnom oko $8\text{ }^{\circ}\text{C}$. Središnji dio Crne Gore ljeti je topliji i od primorja, kada temperature sežu i do $40\text{ }^{\circ}\text{C}$, dok su zime također blage. Sjeverno planinsko područje Crne Gore ima nešto niže temperature od ostatka zemlje, posebice u prosincu i siječnju kada temperatura može pasti i do $-17\text{ }^{\circ}\text{C}$.⁵

Nadalje, insolacija je također vrlo bitan klimatski element. Prosječan godišnji broj sunčanih sati u Crnoj Gori jest 112 što ju svrstava u jednu od najsunčanijih dijelova Europe. Ljetni mjeseci prednjače u ovoj statistici sa prosječno 11 sunčanih sati dnevno, dok u zimskim mjesecima insolacija iznosi oko 4 sata dnevno.⁶ Što se tiče padalina, prisutne su tokom cijele godine, a posebice od rujna do travnja. U ljetnim mjesecima su povremeno prisutne oluje, no

⁴Šegota, T., Filipčić, A. (2003.): Köppenova podjela klime i hrvatsko nazivlje, *Geoadria*, Vol. 8/1, (6), str. 19, 29.

⁵<http://www.meteo.co.me/godisnjaci/GODISNJAK%202014.pdf>, 2017

⁶loc.cit.

najkišovitija područja su ona u primorskim i planinskim područjima (Orjen, Lovćen) zbog sudaranja toplih zračnih struja sa planinskim. Osim toga, snijeg je svake godine redovit u središnjem, a posebice sjevernom planinskom području Crne Gore, pa tako najviše planine budu i preko 100 dana godišnje prekrivene snijegom. Primjerice, u općini Žabljak, nalazi se nalazi planinski masiv i Nacionalni park Durmitor na kojem ima snijega tijekom cijele godine osim u lipnju, srpnju i kolovozu. Prema podacima iz 2014. godine, prosjek pokrivenosti snijegom u siječnju, veljači, ožujku, travnju i prosincu iznosi oko 6 cm, dok je u ostatku godine iako nezamjetan, postoji. Maksimum je izmjeren u travnju (41 cm), prosincu (35 cm) i siječnju (30 cm), dok je u veljači iznosio 18 cm, ožujku 11 cm i listopadu maksimalno 15 cm.⁷ Kolašin i Pljevlja također su gradovi u planinskom području gdje su prema podacima iz 2015. godine izmjereni još veći maksimumi visine snijega od Žabljaka. U Kolašinu je tako izmjereno čak 83 cm snijega, a u Pljevlji najviše 49 cm. Broj dana prekrivenih snijegom u Kolašinu iznosio je 102, a u Pljevlji 73.⁸

Vjetrovi su najizraženiji u primorju. Crnom Gorom pušu tramontana sa sjevera, lebić, bura koja nerijetko puše uraganskim snagama, umjereni levant, topli i vlažni jugo koji često donosi visoke valove te ugodan i osvježavajući maestral. Osim ovih vjetrova, primorski neverin vrlo je opasan i uzrokuje iznenadne oluje, a najčešće puše ljeti. Vjetrovi uglavnom pozitivno utječu na turistički boravak u Crnoj Gori, te su bitan faktor prirodne atrakcijske osnove.

3.2. Reljef

Reljef Crne Gore je posebice prostorno atraktivan u primorskom djelu, čija se duljina obale prostire na 293,5 km dok je širina samo nekoliko kilometara. Primorska regija je pretežito brdovita, sa kopnene strane okružena planinama Orjenom, Lovćenom i Rumijom koji posebice pridonose privlačnosti priobalnog prostora. Obalu ove regije karakteriziraju uvale, zalovi, mnogobrojne plaže, pa tako pješčane zauzimaju 56 km, šljunčane 17 km ukupne obale, dok su preostale kamenite. Nadalje, zaljevi, od kojih su najveći Bokokotorski, Kotorski, Budvanski, Barski i Tivatski, vapnenačke stijene i fliš također su prisutni na obalnom području. Obala je osrednje razvedena (koeficijent razvedenosti iznosi 3), te broji tek nekoliko otočića.⁹ Također, vrijedi spomenuti najpoznatiju špilju u Crnoj Gori, koja se

⁷ <http://www.meteo.co.me/godisnjaci/GODISNJAK%202014.pdf>, 2017

⁸ [http://monstat.org/userfiles/file/publikacije/GODISNJAK%202016%20\(1\).pdf](http://monstat.org/userfiles/file/publikacije/GODISNJAK%202016%20(1).pdf), 2017

⁹ http://www.smestaj.info/adresar_smestaja/more, 2017

nalazi blizu Herceg Novog – Plava ili Modra špilja. Upravo takav reljef stvoren je djelovanjima valova, dizanjima i spuštanjima razine mora, vjetrom i padalinama te klimatskim promjenama.

Nakon planina Orjena, Lovćena i Rumije koje dijele primorje sa središnjim kontinentalnim dijelom, prijelaznih planina i gora gdje je reljef praćen zelenilom šuma i kršom, redaju se planinski lanci ispresijecani riječnim koritima i dolinama.¹⁰ Završetkom središnje regije, dramatičnosti reljefa pridonose planine sjeverne regije Crne Gore sa vrhovima višim i od 1800 m/nv poput Durmitora, Sinjajevine, Bjelasice, Komova, Prokletija. Ovaj teren idealan je za različite aktivnosti poput planinarenja, alpinizma, vožnje brdskim biciklima, skijanje, itd.¹¹

3.3. Vode

Ovo poglavlje podijeljeno je na dva potpoglavlja, prvo koje se bavi morem te drugo koje obrađuje vode na kopnu (rijeke i jezera).

3.3.1. More

Od hidrogeografskih obilježja najvažnija je uloga Jadranskog mora, od čega Crnoj Gori pripada 249 km.¹² Razvoj kupališnog turizma omogućen je zahvaljujući svojstima mora, poput srednje godišnje temperature od 19 °C, koje u ljetnim mjesecima sežu i do 25 °C, visoke prozirnosti mora (čak do 56 m), boje koja seže od nijansa tamnoplave do zelenoplave i slanoće.¹³ Ovakve temperature morske vode omogućuju kupanje u periodu od svibnja do listopada i tako višemjesečno obogaćuje turističku sezonu. Salinitet mora od prosječno 36 ‰ omogućava lakoću plivanja i pozitivan utjecaj na zdravlje kupaca¹⁴, što je bitan razlog dolaska mnogih. Morske mijene su prema svojim amplitudama specifične i vrlo različite od obale do obale.¹⁵ Što se tiče morskih struja, dolaze iz Sredozemnog mora i zatim Jonskog, idu uzduž crnogorske obale prema sjeverozapadu te se uz talijansku obalu ponovno vraćaju u Jonsko i zatim u Sredozemno more. Veličina valona ovisi o reljefu obale i razmještanju otoka i uvala i izloženosti određenog područja vjetrovima. Površinske valove ljeti stvara najviše maestral, a

¹⁰Strugar, B., op.cit., str. 7.

¹¹Kušen, E. (2002.): *Turistička atrakcijska osnova*, Institut za turizam, Zagreb, str. 69.

¹²Riđanović, J. (2002.): *Geografija mora, Hrvatski zemljopis*, Naklada dr. Feletar, Zagreb, str. 191.

¹³<http://www.montenegroguide.com/sea-and-beaches>, 2017

¹⁴Strugar, B., op. cit., str. 10.

¹⁵Riđanović, J. (1989): *Hidrogeografija*, Školska knjiga, Zagreb, str. 64.

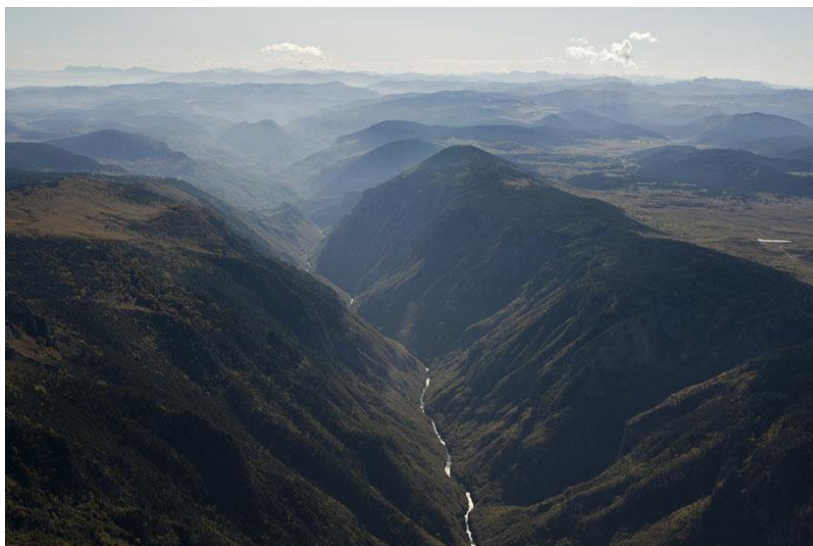
zimi bura i jugo. Najviše valove stvara jugo, a maksimalna visnina koja je izmjerena iznosi 8.9 metara.¹⁶

3.3.2. Vode na kopnu

Potpoglavlje je podijeljena na dio o rijekama i dio o jezerima. Navedene su najvažnije crnogorske rijeke i jezera te aktivnosti koje se mogu provoditi na njima.

3.3.2.1. Rijeke

Rijeke Crne Gore pripadaju slijevu Crnog mora (52,2%) te Jadranskom (47,8%). One su posebice atraktivne zbog obližnjih kanjona i dolina, a najpoznatije su rijeka Tara, Piva, Morača, Lim, Zeta, Ibar, Ćehotina i Bojana. Kanjon Tare sa dubinom od oko 1300 m zbog svojih karakteristika često se uspoređuje sa onim rijeke Kolorado (sl. 2.).¹⁷ Rijeke su idealna mjesta za sportsko-rekreacijske aktivnosti poput kupanja, kajakarenje, plivanja, veslanja, ronjenje, sportski ribolov i sl.¹⁸

Slika 2. Kanjon rijeke Tare

(Izvor: <http://tara-rafting.info>, 2017)

¹⁶ Favro, S., Kovačić, M. (2010.): *Nautički turizam i luke nautičkog turizma*, Ogranak Matice hrvatske Split, Split, str. 67.

¹⁷loc.cit.

¹⁸Kušen, E., op.cit. str. 81.

3.3.2.2. Jezera

Mnogobrojna crnogorska jezera koja zauzimaju 1,6% ukupnog teritorija države. Najveća i najpoznatija su Skadarsko jezero, jezera Durmitora i Bjelasice, Plavsko jezero. Planinska jezera koja se ističu su Crno, Zmijanje, Škrčko, Sušičko, Pošćensko, Modro, Valovito, Vražje, Riblje te mnoga druga. Od umjetnih jezera najpoznatija su Pivsko, Krupac, Slano, Liverovići i Grnčarevo.¹⁹

Skadarsko jezero (sl. 3.) najveće je na Balkanu, površinski podijeljeno na dio Crne Gore od 222 km² te dio od 148 km² koji pripada Albaniji.²⁰ Najveća dubina mu iznosi 44 metara, a vodu prima iz više rijeka i rječica, kao i iz podzemnih vodotoka.

Slika 3. Skadarsko jezero

(Izvor: <http://www.luminalis-montenegro.com>, 2017)

U njega se ulijevaju Morača, Crnojevića rijeka, Karatuna, Orahovštica, a u Jadransko more otječe rijekom Bojanom. Skadarsko jezero je najveća kriptodepresija u Europi, čija je površina 6 metara iznad, a dno jezera 28 metara ispod razine mora.²¹ Takvih mjesta ima tridesetak u kojima je temperatura ista tokom cijele godine, a osim toga idealna su mjesta za ribolov jer se tamo skupljaju jata riba. Skadarsko jezero dio je istoimenog nacionalnog parka, te je veliki ekološki i turistički potencijal i resurs te jedan od europskih područja sa

¹⁹Strugar, B., op. cit., str. 10.

²⁰ibidem, str. 54.

²¹Uljarević, P. (ur.) (2007.): *Crna Gora pod krilima orla i galeba*, Nova knjiga, Podgorica, str. 107.

najrazličitijim biljnim i životinjskim svijetom. U Parku živi 48 vrsta riba, 50 vrsta sisavaca, 279 vrsta ptica, brojni vodozemci, gmazovi i insekti.²² Zahvaljujući posebnosti bogatstva ptičjeg fonda, sve je popularnija aktivnost promatranje ptica (tzv. birdwatching), uz uobičajene vrste poput pataka, gnjurca ili liske te rijetkih vrsta poput kudravog pelikana.²³ Biljni svijet je također raznovrstan i bogat, no ponajviše dominiraju šume bjelograbice, hrasta, kostrike, zelenike, kestena. Nerijetko se može naići na divlje smokve i nar, dok od vodenih biljnih vrsta rastu lopoči i lokvanji, trske, vodena metvica, kasaronja i dr.²⁴ Obalno područje Jezera najatraktivnije je za turiste zbog svojih uvala, malih plaža te kulturno-povijesnih spomenika poput starih utvrda, crkvice, kula.

Crno jezero jedno je od devetnaest jezera koje se nalaze na području planinskog masiva Durmitora (sl. 4.). Nalazi se na 1 442 m/nv, tamnozelene, gotovo crne boje zbog dubine razlog je zbog kojeg je dobilo postojeće ime.

Slika 4. Crno jezero

(Izvor: <https://durmitor.files.wordpress.com>, 2017)

Okruženo je gustim šumama jela, borova, omorika te mahovinom i borovnjacima, dok su u zaleđu stijene Međeda. Osim toga, uz Jezero rastu i brojne endemične biljne vrste koje pridonose posebnosti i ljepoti ovog kraja koji, osim prirodnih znamenitosti, ima i mnogobrojne spomenike kulture, od kojih nenki potječu još iz razdoblja antike.²⁵

²²<http://www.nparkovi.me/sajt/np-skadarsko-jezero/o-parku>, 2017

²³Turistička organizacija Podgorice (2015.): *Podgorica tourismguide*, Mprint, Podgorica, str. 38.

²⁴Uljarević, P. (ur.), op.cit., str. 109.

²⁵Grabovac, V. (2013.): *UNESCO: sva blaga svijeta*, Meridijani, Samobor, str. 25.

Crno jezero dugo je 1 155 metara i široko 810 metara, a sastoji se od dva jezera, Velikog i Malog koji su povezani uskom površino kopna, prevlakom. Dotoku vode koji puno jezero doprinosi izvor za sjeverozapadnoj strani, Mliniski potok i Čelina (vrela na padinama Međeda). U proljeće, kada se snijeg počne topiti, sa tih vrela počinju padati moćni slapovi prilikom čega se oslobađa poprilična gromovita buka s obzirom da padaju sa visine i do 15 metara.²⁶ Posjetiteljima je ovaj doživaljaj nezaboravan, no većina ih se odlučuje na posjet Crnom jezeru ljeti, kada je temperatura vode i do 22 °C što je idealno za kupanje, plivanje i ostale vodene aktivnosti.

Plavsko jezero nalazi se na 900 m/nv u podnožju planinskih masiva Prokletija i Visitora. Prema načinu postanka to je ledenjačko jezero, najveće takvo u Crnoj Gori, dugačko preko 2 km, široko oko 1 km, maksimalne dubine 9 metara. Jezero se puni vodom iz rijeke Ljuče koja se sa Prokletija slijeva u njega, nakon čega voda odlazi u rijeku Lim, Drinu i naposljetku u more.²⁷ Mnogobrojni turisti posjećuju Jezero pretežito ljeti, bilo radi razgledavanja, šetnje, rekreacije, kupanja, plivanja, jedrenja, kajakarenja, raftinga i sveukupnog uživanja u netaknutoj prirodi. Ovo mjesto posebice privlači ribolovce budući da u jezeru ima ribe u izobilju, posebice mladice, pastrve, štuke, klena, škobalja i mrene. Osim toga, razvijen je i lov na pernatu divljač, poput liske, gnjurca, patke i divlje patke.

3.4. Biogeografska obilježja

Ovo poglavlje opisuje floru i faunu Crne Gore odnosno najpoznatije i najčešće vrste koje su prisutne na ovom području. Širok spektar biljnih i životinjskih zajednica posljedica je raznolikosti reljefa, klime, sastava tla, utjecaja mora.

3.4.1. Flora

Flora Crne Gore jedna je od najraznolikijih, prema svojoj veličini, područja umjerenom i suptropskog područja. Zemlja je uglavnom planinska, sa samo 10% svoje kopnene površine ispod 200 m/nv. Iako se klasificira da ima mediteransku klimu uz obalu i kontinentalnu klimu u unutrašnjosti, mikroklima se mogu pronaći uz obalu, u dolinama, planinama, visoravnima, stvarajući raznolikost staništa od suptropske do alpske flore. Dakle, različita klima i reljef

²⁶Uljarević, P. (ur), op.cit., str. 116.

²⁷<http://www.mojacrnagora.com/plavsko-jezero>, 2017

stvorili su visok stupanj biološke raznolikosti na malom prostoru.²⁸ Na teritoriju Crne Gore obitava 2 880 biljnih vrsta i podvrsta, od kojih 22 endema te 659 ljekovitih biljaka. Čak 41,9% teritorija Crne Gore prekriveno je šumama, što je najviše zastupljeno u sjevernoj regiji gdje su šumom najbogatije planine.²⁹ Osim toga, pašnjaci i livade specifični su za sjevernu i središnju regiju države. U Primorskoj regiji pod utjecajem sredozemnog tipa klime stvorena su tri vegetacijska pojasa: četinarski (do visine od 300 m), mješoviti (do 500 m) i subplaninski (iznad 500 m). U četinarskom pojasu prevladavaju masline, smokve, gorke naranče, limuni, nar, bademi, kivi i japanske jabuke (kaki). U mješovitom pojasu raste kesten, šipak, dud, vinova loza i žitarice, a u trećem, subplaninskom, rastu žitarice, duhan, kruške, jabuke i šljive. Tipična stabla ovog područja su i masline. Obalom prevladavaju šume hrasta crnike te mediteranski četinari sa širokim krošnjama – bijeli i crni bor, makija (lovor, oleandar, brnistra, mirta, kadulja, ružmarin, zelenika, kantarion, lavanda, majčina dušica), cvijeće (orhideje, ljubice, krestušac, kamenjarke), kao i ukrasne biljke (palme, agave, čempresi i mimoze).³⁰

3.4.2. Fauna

Životinjski svijet Crne Gore broji više od tri stotine vrsta, od kojih su u sjevernom planinskom i središnjoj regiji najčešći sivi vuk, smeđi medvjed, planinski mrmoljak, divokoza, srna, jelen, kuna, divlja svinja, puh, euroazijski ris, vidra. Isto tako mogu se naći mnogobrojne vrste vodozemaca i guštera (žabe, daždevnjaci, zeleni gušter, macaklin, itd.) te zmija (riđovke, poskoci, planinski žutokrug, bič zmija, mačka zmija, itd.). S obzirom na mnogobrojna jezera, postoji 40 vrsta slatkovodnih riba, dok su u moru registrirane 40 742 vrste riba što predstavlja 70% vrsta registriranih u Sredozemlju.³¹ Najveće jezero, Skadarsko jezero, osim bogatog ribljeg fonda ističe se i po raznolikom ptičjem svijetu (270 vrsta, od kojih mnoge rijetke).³² U planinskom dijelu od ptica su najčešći bjeloglavi sup, tetrijeb, suri orao, sova ušara, sivi sokol, jastreb, planinska ševa, a u nizinskim krajevima ćubasta patka, patka dupljašica, pelikan, škanjac, sjenica, vranac, kormoran, ibis, itd. Od ostalih životinja najčešći su apolonov leptir, kraška krtica, alpska rovčica, i mnogi drugi.³³

²⁸ <http://cms.herbalgram.org/herbalgram/issue72/article3041.html>, 2017

²⁹ Strugar, B., op. cit., str. 11.

³⁰ <http://www.viabalkans.com/montenegro/sve-o-crnoj-gori>, 2017

³¹ <http://www.discover-montenegro.com/en/fauna>, 2017

³² Strugar, B., op. cit., str. 11.

³³ <http://www.montenegro.travel/info/flora-fauna>, 2017

4. PREGLED ANTROPOGENE ATRAKCIJSKE OSNOVE PREMA TURISTIČKIM DESTINACIJAMA

U ovom poglavlju biti će prikazana antropogena atrakcijska osnova najpopularnijih i najposjećenijih destinacija Crne Gore, što podrazumjeva glavni grad Podgoricu, Cetinje, Nikšić te dijelove primorja koje nose nazive prema svom glavnom središtu, a to su (obalom od sjevera prema jugu): Hercegovska, Kotorska, Tivatska, Budvanska, Barska i Ulcinjska.

4.1. Podgorica

Podgorica (sl. 5.) je glavni grad Crne Gore, administrativni, kulturni, zdravstveni i ekonomski centar. Smještena je u dolini okruženoj sa pet rijeka (Morača, Zeta, Ribnica, Cijevna, Sitnica) i tri jezera (Skadarsko, Bukumursko, Rikavačko) te tako na neki način odolijeva urbanizaciji.³⁴ Pozicionirana je na iznimno povoljnoj lokaciji, blizu europskih centara, te je oduvijek bila važno prometno čvorište, čime u današnje vrijeme pridonose i obližnji aerodromi. Osim toga, atraktivnosti Podgorice doprinose i mediteranska klima, udaljenost od 60 km od Jadranskog mora, veliki broj sunčanih dana u godini i relativno mala količina padalina.³⁵

Slika 5. Podgorica

(Izvor: <https://mne.today/venue/podgorica>, 2017)

³⁴Uljarević, P. (ur.), op.cit., str. 66.

³⁵Turistička organizacija Podgorice, op.cit., str. 2.

Podgorica ima vrlo bogat biljni i životinjski svijet, a krasi je bogatstvo zelenih površina i park zona koje se prostiru na oko 173 hektara.³⁶ Najčešća drveća su borovi, lipe, hrast, platane, čempresi, samonikle smokve, divlji nar, a u novije vrijeme sade se i drva palme koji daju poseban ugođaj bulevarima. Nedaleko od centra nalaze se i bujni vinogradi, koji su čest motiv turističkih dolazaka. Također, Podgorica je idealan grad za rekreativce budući da raspolaže sa mnogobrojnim sportsko-rekreativnim terenima nadomak šuma, uređenim pješačkim, biciklističkim i trim stazama.

Nadomak centra grada nalazi se nekoliko arheoloških lokaliteta, poput ostataka antičkog grada Dokleje koje čine dijelovi slavoluka, hramova, bazilike, nekropole. Tamo su pronađeni i ostaci poput keramičkih i staklenih posuda, nakita, oruđa, oružja i novca koji se čuvaju u Muzeju grada. Nadalje, u blizini Podgorice nalazi se i stari grad Medun koji je poznat po spomeničkom kompleksu kojeg čine crkva sv. Nikole i rodna kuća Marka Miljanova koja je danas memorijalni muzej grada. Isto tako, arheološki lokalitet Zlatica sa ostacima bazilike i crkve, zajedno sa već spomenutima, idealna su odredišta za posjetitelje motivirane poviješću.

Osim Muzeja grada Podgorice i memorijalnog muzeja i muzeja Marka Miljanova, u gradu se mogu posjetiti i Muzej suvremene umjetnosti i Prirodoslovni muzej.

Spomenici kulture Podgorice zasigurno su mostovi diljem grada od kojih svaki nosi svoju priču, a najpoznatiji i najstariji jest Most na Sastavcima. Ovo mjesto u srcu Podgorice, iako se nalazi u centru, okruženo je stablima i rijekom što omogućuje odmak od gradske vreve. Još jedan spomenik kulture datira iz 13. stoljeća, a to je Stara Varoš koja je bila centar Podgorice za vrijeme vladavine Osmanlija, a posebno se ističe Sahat kula i nacionalni restoran „Pod Volat“ gdje se nudi hrana lokalne kuhinje.³⁷

Od sakralnih objekata ističu se Saborni hram Kristova rođenja, manastiri Ćelija Piperska i Dajbabe, crkva sv. Đorđa, nekoliko katoličkih crkava i džamija.

4.2. Cetinje

Cetinje (sl. 6.) je prijestolnica Crne Gore, u povijesti je bio glavni grad, na čiju su izgradnju i razvoj utjecali burni ratovi i ostale ekonomske i društvene prilike. U novije se vrijeme Cetinje posvetilo modernizaciji te skretanju pažnje na urbanizaciju i graditeljstvo, no

³⁶Turistička organizacija Podgorice, op.cit., str. 2.

³⁷ibidem, str. 12.

uz očuvanje starog naslijeđa i ostataka koja su i dan danas predmet istraživanja neupitne valorizacijske vrijednosti.

Slika 6. Cetinje

(Izvor: <http://www.pbase.com>, 2017)

Položaj Cetinja je izuzetno povoljan, nalazi se uz magistralni put između Podgorice (udaljeno 37 km) i Budve (29 km), što znači da je na raskrižju puteva povezujući kontinentalni dio i primorje.³⁸ Također, pod teritorij Cetinja spadaju i dva nacionalna parka, planinski masiv Lovćen te priobalni dio Skadarskog jezera. Cetinje je okruženo strmovitim planinskim padinama, te je takav krški reljef stvorio špilje od kojih su najpoznatije Cetinjska i Lipska. Špilje su posebno atraktivna mjesta za speleološki alpinizam, istraživanje flore i faune podzemlja kao i špiljskih ukrasa ili samo razgledavanje i stvaranje novih doživljaja.³⁹

Cetinje je grad kulture i povijesti, te se često naziva i gradom-muzejom. To potvrđuju i mnogobrojni muzeji nemjerljivog fonda poput Državnog muzeja Crne Gore u kojem se čuva više od deset tisuća predmeta, zatim Etnografski muzej, Povijesni muzej, Umjetnički muzej te Plavi dvorac koji je u funkciji muzeja i galerije.

³⁸<http://www.cetinje.me/index.php/me/cetinje/polozaj>, 2017

³⁹Kušen, E., op.cit. str. 69.

Posebne znamenitosti Cetinja su Njegošev mauzolej na Lovćenu koji je kroz povijest bio srušen i ponovno sagrađen, a pošto se nalazi na 1 660 m n/v postoji čak 461 stepenica do vrha, a taj put, hodočašće, poseban je doživljaj.⁴⁰ Nadalje, značajan je Zetski dom, ustanova za izvođenje kazališnih predstava a ujedno muzej, biblioteka i čitaonica. Ljetna pozornica Cetinja amfiteatarnog oblika idealan je objekat za scenske izvedbe na otvorenom jer je jedna od najakustičnijih u Crnoj Gori. Osim navedenih, ostale važne znamenitosti su Dvor kralja Nikole, Vladin dom, Biljarda, mauzolej vladike Danila na Orlovom kršu.

Od sakralnih objekata valja spomenuti Cetinjski manastir u sklopu kojeg se nalazi i muzej simbol je crnogorske duhovnosti i prosvjetiteljstva, nadalje, crkvu na Ćipuru, Vlašku crkvu i Katoličku crkvu posvećenu Svetom Antunu.

Iako je Cetinje grad povijesne važnosti i „grad muzej“, u novije vrijeme se sve više prilagođava zahtjevima turista stoga se razvila tendencija osuvremenjavanja turističke ponude. Implementirao se čitav niz segmenata, pa je tako Cetinje odredište koje nudi mogućnost trekkinga, rekreacije pješačkim stazama Lovćena i Skadarskog jezera, kajakarenje, paintball i dr.

4.3. Nikšić

Nikšić (sl. 7.) je drugi po veličini grad Crne Gore povoljnog položaja na raskrižju prometnih puteva između sjevera i juga države, između Crne Gore i Bosne te Hrvatske i Srbije, a od Jadranskog mora udaljen je tek 40-ak kilometara.⁴¹

Slika 7. Nikšić

(Izvor: <http://niksic.me>, 2017)

⁴⁰<http://www.cetinje.me/index.php/me/cetinje/polozej>, 2017

⁴¹<http://niksic.travel>, 2017

Nikšić je privlačno turističko odredište zahvaljujući povoljnim geografsko-klimatskim uvjetima (osjeća se utjecaj i primorske i kontinentalne klime), kulturno-povijesnim spomenicima i prirodnim ljepotama. Nastao je na ruševinama antičkog grada Anderve te je tijekom povijesti bio mnogo puta rušen i ponovno građen, sve do današnjeg izgleda i imena Nikšić.

Sa svojim karakteristikama Nikšić predstavlja pravu turističku riznicu, sa bogatstvom u vidu prirodnih, antropogenih i društvenih resursa. Arheološko nalazište Crvena stijena, ostaci rimskog naslijeđa, Stećci iz doba Bogumila, Stari grad, mostovi iz različitih epoha, dvorac, crkve, prirodna i umjetna jezera, rijeke, zimska izletišta, raznovrsna flora i fauna, razlog su zbog kojeg je Nikšić destinacija ambijentalnog turizma.⁴² Od kulturnog naslijeđa valja spomenuti dvorac kralja Nikole, koji je u prošlosti bio škola, a danas je Zavičajni muzej, Gradska biblioteka, Galerika i Arhiv, a u sebi čuva vrijednu zbirku prapovijesnih ostataka sa arheološkog nalazišta Crvena stijena. Rimska tvrđava Bedem odredište je za ljubitelje kazališta i umjetnosti budući da se tamo održavaju predstave, a o samoj građevini postoje mnoge legende i mitovi koji se i dan danas prenose. Nikšić je grad sa mnogo mostova od kojih svaki iz drugog povijesnog razdoblja noseći vlastitu povijesnu priču, a najpoznatiji su Carev most, most na Moštanici, Vukov most, Gordin most, Rimski most. Od sakralih spomenika ističu se Saborna crkva i crkva sv. Petra i Pavla.

Posebice su turistički atraktivni Ski centar Vučje, turističko-rekreativni kompleks koji sadržava motel, restoran i kavanu.⁴³ Osim toga, značajno izletište je i park-šuma Trebjesa sa hotelskim kompleksom, teniskim terenima i uređenim sportskim stazama gdje se održavaju i natjecanja.

4.4. Hercegovsko primorje

Hercegovsko primorje obuhvaća 21 km dugu lijevu obalu zaljeva Boke kotorske, od crnogorsko-hrvatske granice do najjužeg dijela tjesnaca Verige kod Kamenara, te dio susjedne obale poluotoka Luštica s desne strane početka zaljeva.⁴⁴

Središte primorja je grad Herceg Novi (11 059 stanovnika), najveći grad na ulazu u Bokotarski zaljev, osnovan još u 14. stoljeću.⁴⁵ Grad je karakterističan po tipičnoj

⁴²<http://niksic.me/o-niksicu/kultura>, 2017

⁴³<http://niksic.me/o-niksicu/turizam>, 2017

⁴⁴Jovanović, G. (ur.) (2006.): *Crna Gora: turistički vodič*, Intersistem, Beograd, str. 17.

mediteranskoj arhitekturi s uskim i krivudavim ulicama i niskim kućama izgrađenim pretežno od kamena, a o burnoj prošlosti svjedoče i brojni kulturno-povijesni spomenici iz razdoblja turske i mletačke vladavine poput Gornjeg grada, Citadele te Kanli kule (sl. 8.). Osim po svojim plažama, šetalištu pored mora, luci i centru za sportove na vodi, Herceg Novi je poznat i po, već spomenutoj, međunarodnoj cvjetnoj manifestaciji "Praznik mimoze".

Slika 8. Pogled na Herceg Novi s Kanli kulom

(Izvor: <http://www.bestofboka.com>, 2017)

Uz Herceg Novi, najznačajnije mjesto ovog primorja je i Igalo, s kojim zapravo čini manju konurbaciju. Osim po kupališnom turizmu, Igalo je i značajan i kao odredište liječilišnog i rehabilitacijskog turizma, budući da je morsko dno oko njega prekriveno pijeskom i ljekovitim muljem koji se upotrebljava za liječenje reumatičnih oboljenja.⁴⁵ U gradu je poznata i vila Galeb, nekadašnja vila Josipa Broza Tita.

Na poluotoku Luštica nalazi se još i malo mjesto Rose poznato kao mirno mjesto za odmor i uživanje, a u blizini se nalazi i prirodni fenomen Plava špilja, u koju se može ući brodićem ili se može doplivati u nju. Također, brodići voze i do obližnjeg otoka Mamula gdje se posjetiocima upoznaju s poviješću tvrđave izgrađene sredinom 19. stoljeća, a koja je u vrijeme Prvog i Drugog svjetskog rata korištena kao koncentracijski logor za austrougarske, odnosno talijanske zarobljenike. Ostala manja značajnija mjesta na hercegnovskom primorju su

⁴⁵Strugar, B., op. cit., str. 17.

⁴⁶ibidem, str. 16.

Njivice, Meljine (još jedan zdravstveni centar), Zelenika, Kumbor, Đenovići, Baošići, Bijela i Kamenari.⁴⁷

4.5. Kotorsko primorje

Kotorsko primorje nastavlja se na Hercegovsku od tjesnaca Verige pa sve do njegove druge strane, a obuhvaća i otvoreno more od uvale Bigovo do plaže Jaz blizu Budve, no bez većeg turističkog značenja.⁴⁸ Kotor se razvio na samom vrhu Kotorskog zaljeva još u rimsko doba kao važna luka (sl. 9.), no danas samo naselje ima manje od 1 000 stanovnika.

Slika 9. Pogled na Kotor i Kotorski zaljev

(Izvor: <http://www.kucanaprodaju.com>, 2017)

Usprkos malom broju stanovnika, jedan je od važnijih gradova u turističkoj ponudi Crne Gore s obzirom da se njegova prirodna i kulturno-povijesna regija od 1979. godine nalazi i pod zaštitom UNESCO-a, prije svega zbog crkava i građevina posebnog arhitektonskog stila.⁴⁹ Kotor svojim položajem, prirodnim atraktivnostima i bogatom kulturnom baštinom predstavlja jednu od najvećih znamenitosti Crne Gore, a stara gradska jezgra ubraja se među najbolje sačuvane mediteranske srednjovjekovne cjeline. Među najvažnije spomenike ubrajaju se 4,5 km duge obrambene gradske zidine sustavno građene od

⁴⁷Jovanović, G. (ur.), op.cit., str. 18.

⁴⁸ibidem, str. 22.

⁴⁹Uljarević, P. (ur.), op.cit., str. 136.

srednjega vijeka pa sve do 18. stoljeća, romanička katedrala sv. Tripuna podignuta 1166. godine s bogatom riznicom i ostacima freski iz 14. stoljeća te niz spomenika svjetovne i sakralne arhitekture.⁵⁰ Ostala turistički značajna naselja Kotorskog primorja su Morinj, Risan, Perast, Dobrota i Prčanj.

4.6. Tivatsko primorje

Tivatsko primorje obuhvaća područje od Lepetana na tjesnacu Verige preko Tivata i okolnih naselja, otoka Sveti Marko i otoka Cvijeća pa do uvale Bigovo s druge strane obale, dok najveći dio poluotoka Luštice pripada susjednom Hercegnovskom primorju.⁵¹

Tivat (sl. 10.) je gradić s dugom urbanom tradicijom, a danas broji oko 9 000 stanovnika. Gradom dominiraju novi stambeni dijelovi, šetalište pored mora, hoteli i restorani. Tivatski park najveći je na prostoru Bokokotarskog zaljeva, a bogat je raznovrsnim tropskim i suptropskim raslinjem. Zamah razvoju turizma na Tivatskom primorju svakako je dala jedina međunarodna zračna luka na crnogorskom primorju.

Slika 10. Tivat

(Izvor: <https://360monte.me/tivat>, 2017)

Otok cvijeća, osim po svojoj bujnoj vegetaciji po kojoj je i dobio ime, zanimljiv je i po tome što je kroz povijest malo bio otok, a malo poluotok, budući da je more za vrijeme plime plavilo nisko kopno. Danas do otoka ipak vodi cestovni most. Otok Sveti Marko danas je

⁵⁰Grabovac, V., op.cit., str. 125.

⁵¹Jovanović, G. (ur.), op.cit., str. 22.

poznat po istoimenom naselju koje se sastoji od 500 kuća bez struje i vode u polinezijskom stilu. Na ovim otocima i u svim naseljima u tivarskoj općini postoje vrijedni sakralni objekti, a najpoznatiji je manastirski kompleks na Prevlaci.⁵²

4.7. Budvansko primorje

Budvansko primorje s pravom možemo nazvati perjanicom crnogorskog turizma, zbog toga što općina Budva ostvaruje gotovo polovicu turističkih dolazaka i noćenja čitave Crne Gore. Budvansko primorje obuhvaća područje od uvale i plaže Jaz na zapadnoj strani pa sve do naselja i uvale Čanj na istočnoj strani.⁵³ Sa svojim dugim pješčanim plažama i bujnom vegetacijom ubraja se među najatraktivnija područja na čitavoj jadranskoj obali.

Budva se razvila na mjestu prirodno zaštićenom od hladnih sjevernih vjetrova pa je privlačna za naseljavanje bila još od ilirskog doba. Danas u njoj živi nešto više od 13 000 stanovnika. Najstariji dio grada nalazi se na malom poluotoku nastalom kada je nekadašnji otok pješčanim sprudom povezan s kopnom (sl. 11.).⁵⁴

Slika 11. Najstariji dio Budve

(Izvor: <http://www.mondotravel.hr>, 2017)

Najposjećenija budvanska plaža je Slovenska plaža, pješčano-šljunčana plaža dužine 1,6 km i širine 5-30 m. More je idealno za kupanje, plivanje, jedrenje, ribolov, obilaske

⁵²Uljarević, P. (ur.), op.cit., str. 145.

⁵³Jovanović, G. (ur.), op.cit., str. 25.

⁵⁴Uljarević, P. (ur.), op.cit., str. 146.

brodovima i ostalo.⁵⁵ Pored nje je izgrađeno i nekoliko hotela te turističko naselje Slovenska plaža.

Osim plaža, bogatstvo Budve su i njezini kulturno-povijesni spomenici sačuvani unutar gradskih zidina, po čemu se posebno ističe gradska tvrđava Citadela, poprište brojnih kulturnih događanja tijekom godine. Stari grad Budva, crkva sv. Ivana, crkva sv. Marije „in Punta“, crkva sv. Save Osvećenog i crkva sv. Trojice. Nadalje, manastiri Vojnići, Gradište, Duljevo, Podslastva, Podstrog, Praskvica, Reževići, Stanjevići, utvrda Đurac i Kosmač te mnoge druge.⁵⁶ Upravo zahvaljujući prvenstveno prostranim plažama, a zatim i kulturno-povijesnim znamenitostima, Budva se razvila u turistički najposjećeniji dio Crne Gore.

Uz Budvu, turistički su atraktivna i druga mjesta na obali, poput hotelskog naselja Bečići poznatog po 1,5 km dugoj pješčanoj plaži koja je 1937. i 1971. godine bila proglašavana za najljepšu plažu Europe. Nadalje, naselje Pržno poznato je kao luksuznije odredište za imućnije goste, a Miločer kao "kraljevsko ljetovalište" koje je dobilo ime po Kraljevskoj plaži, s obzirom da je tu nekada ljebovala obitelj Karađorđević. Grad-hotel Sveti Stefan, nastao revizalizacijom starog ribarskog naselja, još je jedan otok koji je pješčanim nanosima spojen s kopnom, što ga danas čini poluotokom i ujedno simbolom elitnog turizma.⁵⁷ Atraktivne pješčane plaže imaju i naselja Petrovac i Buljarica te naposljetku Čanj, s kojim i završava Budvansko te započinje Barsko primorje.

4.8. Barsko primorje

Barsko primorje proteže se, od već spomenutog, naselja i uvale Čanj na zapadu pa do naselja Utjeha na istoku. Atraktivne uvale sa pješčanim i šljunčanim plažama glavni su turistički aduti trećeg po značenju turističkog prostora Crne Gore, nakon Budve i Herceg Novog.⁵⁸ Bar je najveći grad crnogorskog primorja (13 503 stanovnika) i glavna crnogorska morska luka (sl. 12). Iako grad ima razvijeno prometno (uz luku tu je i poznata željeznička pruga Bar-Beograd) i trgovačko značenje⁵⁹, za potrebe turista postoje sportski i kulturni centar, tri kilometra duga pješčana plaža Sutomore i brojni turističko-ugostiteljski objekti.

⁵⁵Kušen, E., op.cit. str. 81.

⁵⁶Strugar, B., op. cit., str. 33.

⁵⁷Uljarević, P. (ur.), op.cit., str. 148.

⁵⁸Jovanović, G. (ur.), op.cit., str. 28.

⁵⁹Strugar, B., op. cit., str. 44.

Slika 12. Bar

(Izvor: <http://www.topmontenegro.com>, 2017)

Turistička atrakcija je i zaštićena, više od 2 000 godina stara, maslina, jedna je od najstarijih na svijetu. Povijesni svjedoci poput kasnosrednjovjekovne palače s ostacima zidne dekoracije, veliki akvadukt iz 16. i 17. Stoljeća, turski hamam iz 17. stoljeća, crkva sv. Teodora i dvorac kralja Nikole neki su od najvažnijih kulturno-povijesnih i sakralnih objekata.

Ostala važnija turistička naselja Barskog primorja su Sutomore s plažom od crvenkastog pijeska, zatim Šušanj, prigradsko naselje Bara s poznatom šljunčanom plažom u hladovini, te vikend-naselje Utjeha, kojim Barsko primorje i završava.

4.9. Ulcinjsko primorje

Iza vikend naselja Utjeha nastavlja se naselje Bušat kojim počinje najjužniji dio Crnogorskog primorja, Ulcinjsko. Taj je dio Crne Gore poznat po atraktivnim i najdužim pješčanim plažama na Crnogorskom primorju, a okružuju ih maslinici, voćnjaci i borove šume. Od 32,7 km obale Ulcinjskog primorja, za kupanje i sunčanje pogodno je čak 18,1 km.⁶⁰ Ovo područje je posebice povoljno za odabir plaža prema osobnim preferencijama s obzirom da postoje raznovrsne plaže poput onih s ljekovitim svojstvima, ljekovitim izvorima, veličine pjeske od najvećeg do najsitnijeg, a postoje i šljunčane i one kamene plaže.

⁶⁰Jovanović, G. (ur.), op.cit., str. 32.

Ulcinj je ujedno i najjužniji crnogorski grad, a broji oko 10 700 stanovnika. Izgrađen je amfiteatralno oko luke, ispod starog dijela grada s turskim bedemima i kulama. Zanimljivost je da je najstariji (antički) dio grada za vrijeme jakog potresa 1444. godine potonuo u more te se u njemu danas mogu vidjeti njegovi ostaci.⁶¹ Danas je Ulcinj suvremeni turistički grad s brojnim turističko-ugostiteljskim objektima i brojnim kulturnim manifestacijama u okviru festivala "Ulcinjaska scena".

Osim Ulcinja, u sklopu primorja valja još spomenuti i turističko naselje u zaljevu Valdanos koje pripada vojsci, ali je otvoreno i za posjetitelje, te plažu Ada Bojana. Ada Bojana posljednja je plaža i turističko naselje crnogorskog primorja. Rijeka Bojana koja otječe iz Skadarskog jezera i ulijeva se u Jadransko more ovdje se grana u dva dijela gradeći tako riječni otok (adu) uz granicu Crne Gore i Albanije. Ada se, osim po 2,6 km dugoj i 50 m širokoj pješčanoj plaži, ističe i po tome što se na njoj nalazi nudističko naselje (sl. 13.).⁶²

Slika 13. Ada Bojana

(Izvor: <http://www.transpedtours.rs>, 2017)

⁶¹Jovanović, G. (ur.), op.cit., str. 33.

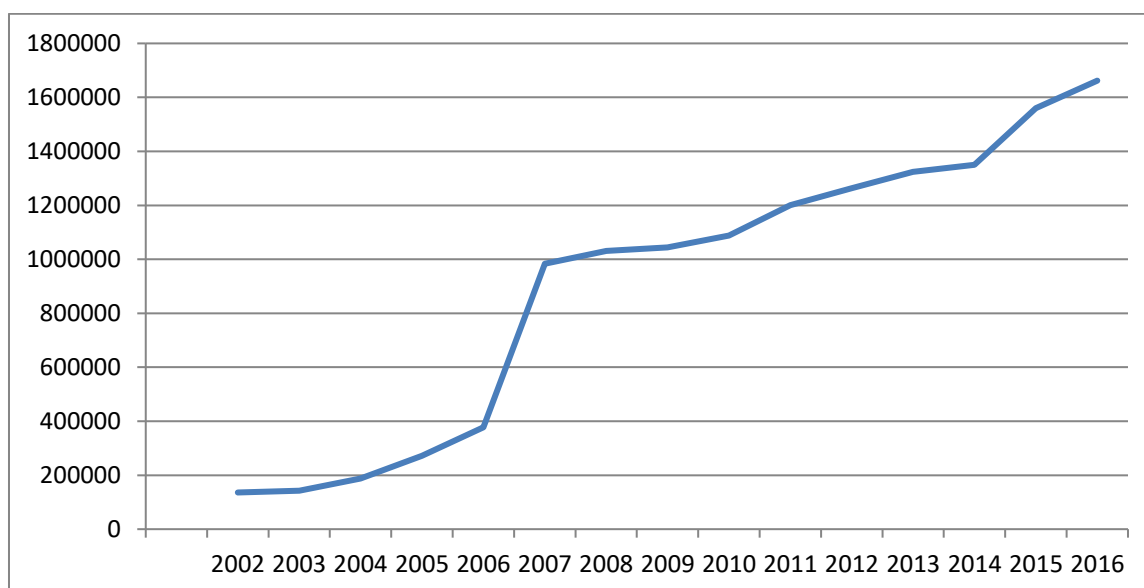
⁶²<http://www.ulcinjska-rivijera.com/mne/index.php/item/54-ulcinjske-pjeskovite-plaze>, 2017

5. TURISTIČKI POKAZATELJI

Turistički pokazatelji u ovom poglavlju prikazat će turistički promet Crne Gore, što uključuje statističke podatke Monstata (Statističkog godišnjaka Crne Gore) o broju dolazaka od godine 2002. do 2016., te isto prema državama u razdoblju od 2011 do 2015. godine i vrstama ugostiteljskih jedinica. Nakon toga će se u drugom potpoglavlju dati uvid u razinu turističke potrošnje tj. prihode od turizma.

5.1. Turistički dolasci

Crna Gora država je sa stalnim rastom turističkih dolazaka, što će u statističkim podacima biti prikazano na slici 14.

Slika 14. Broj inozemnih posjetitelja Crne Gore u razdoblju od 2002. do 2016. godine (u mil.)

(Izvor: <http://monstat.org/userfiles/file/publikacije/godisnjak%202016/18.turizam.pdf>, 2017)

Graf 1. pokazuje da je od razdoblja 2002. godine pa sve do 2016. godine prisutna uzlazna putanja koja potvrđuje rast i razvoj turističke ponude Crne Gore iz godine u godinu. Polagan, ali očit rast dolazaka vidljiv je od 2002. godine do 2006., nakon čega dolazi do naglog skoka razvoja turizma i samim time broja dolazaka. Od 2007. godine do 2010. dolazi do trogodišnjeg nezamjetnog rasta zbog recesije, a kasnije se polaganim i zatim ponovno sve do 2016. godine velikim rastom nastavlja povećavati broj inozemnih dolazaka.

Nadalje, prikazani su i brojčani podaci o inozemnim i domaćim turistima u Crnoj Gori prema državama u razdoblju od 2011. do 2015. godine.

	2011	2012	2013	2014	2015
UKUPNO	1.373.454	1.439.500	1.492.006	1.517.376	1.713.109
Domaći turisti	172.355	175.337	167.603	163.079	153.185
Strani turisti	1.201.099	1.264.163	1.324.403	1.350.297	1.559.924
Srbija	301.094	337.245	303.135	287.620	372.912
Rusija	244.924	243.647	300.177	318.375	298.385
BiH	97.497	95.271	91.453	91.711	154.017
Poljska	39.544	39.131	44.764	50.356	50.535
Italija	34.403	36.113	31.066	34.204	38.247
Njemačka	33.427	32.648	34.722	33.014	49.284
Francuska	28.336	33.122	36.602	41.813	45.701
Albanija	27.388	27.428	25.971	30.129	37.547
Češka	24.702	26.847	27.286	25.810	19.864
UK	23.904	19.369	23.885	24.313	29.950
Rumunjska	22.923	23.106	18.867	16.112	19.244
Makedonija	22.605	24.564	22.497	16.492	23.154
Hrvatska	20.195	24.015	23.358	22.414	24.007
Slovenija	18.550	18.463	16.651	16.794	19.533
Mađarska	17.264	15.857	17.677	17.444	20.327
Austrija	12.994	15.865	16.889	13.780	17.189
Slovačka	10.729	9.427	8.113	6.028	5.822
SAD	10.574	10.224	10.414	12.420	16.560
Norveška	8.657	6.267	8.069	8.573	7.986
Švedska	8.429	9.106	9.566	9.486	13.316
Švicarska	7.458	9.443	8.927	8.749	14.144
Belgija	7.201	5.983	8.169	8.853	11.213
Nizozemska	6.647	5.669	5.501	5.440	7.548
Bugarska	5.237	7.181	7.117	6.050	6.879
Ostale države	162.044	184.282	218.646	238.483	252.021

Tablica 1. Broj dolaska stranih i domaćih turista od 2011. do 2015. godine

(Izvor: <http://monstat.org/userfiles/file/publikacije/godisnjak%202016/18.turizam.pdf>, 2017)

Tablica 1. prikazuje broj dolazaka stranih i domaćih turista prema državama, počevši od Srbije koja bilježi najviše turista, sa brojem koji se 2011., 2012. i 2013. kreće oko 300.000, da bi 2014. pao na 287.620, a 2015. porastao na 372.912. Nadalje, broj turista Rusije varira od oko 245.000 do 318.000. Bosna i Hercegovina 2011. godine bilježi broj od 97.497, nakon čega je uslijedio mali pad dolazaka da bi 2015. broj skočio na 154.000. Na četvrtom mjestu je Poljska sa brojem od oko 40-50 tisuća sa stalnim rastom, dok je peta Italija koja počinje 2011. godine sa 34.403, raste do 36.113 i onda kroz 2013. Pada na oko 31.000, nakon čega opet raste sve do oko 38.000. Broj turista Njemačke je godinama oko 33.000, a 2015. raste na 49.284. Broj francuskih turista povećavaju se iz godine u godinu, od 28.336 do 45.701. Albanija, Češka i Ujedinjeno Kraljevstvo imaju otprilike sličan broj turista, sa manjim rastovima i padovima, koji se kreće od oko 19 do 37 tisuća. Rumunjska, Makedonija, Hrvatska i Slovenija prosječno se kreću oko broja od 20 tisuća, Mađarska oko 17 tisuća, Austrija bilježi manje padove i uspone ali uglavnom oko 15.000. Slovačka je 2011. imala broj turista od oko 11.000 koji se tijekom godina konstantno smanjivao sve do oko 5.800. SAD se uzastopno kreće oko brojke od 10 tisuća sa vrhuncem 2015. godine od 16.560. Norveška, Švedska, Švicarska, Belgija, Nizozemska i Bugarska su sa brojem turista manjim od 10 tisuća (osim 2015. godine Švedska, Švicarska i Belgija), dok preostali postotak od ukupnog dijele ostale zemlje svijeta. Zanimljivo, popularnost Crne Gore i ukupan broj turista raste iz godine u godinu no od 2013. broj domaćih turista konstantno smanjuje dok se od stranih konstantno povećava.

	2011	2012	2013	2014	2015
UKUPNO	172.355	175.337	167.603	167.079	153.185
Hoteli	76.814	70.256	64.933	58.485	71.816
Apart hoteli	276	197	260	344	319
Pansioni	1.441	464	637	342	309
Moteli	449	627	281	217	231
Turistička naselja	3.532	2.842	2.525	3.450	3.024
Turistički apartmani	61	27	141	-	-
Prenoćišta	-	-	510	-	-
Gostionice	-	-	-	1	2
Liječilišta	7.497	7.450	7.334	7.695	8.319
Planinarski domovi i kuće	24	-	-	-	-
Odmarališta	3.559	5.070	5.453	9.675	12.854
Kampovi	825	393	352	85	123
Domaćinstva	77.877	88.011	85.177	85.578	55.414
Ostalo	-	-	-	1.207	774

Tablica 2. Dolasci domaćih turista po vrstama ugostiteljskih jedinica od 2011. do 2015. godine

(Izvor: <http://monstat.org/userfiles/file/publikacije/godisnjak%202016/18.turizam.pdf>, 2017)

Tablica 2. prikazuje dolaske domaćih turista prema vrstama ugostiteljskih jedinica od 2011. do 2015. godine. Najviše borave u privatnim domaćinstvima (sobama, apartmanima i kućama) i hotelima. Treće najzastupljenija jedinica su liječilišta, zatim odmarališta, turistička naselja, pansioni, kampovi, moteli, apart hoteli i ostalo. Kako je u prijašnjoj tablici spomenuto da se broj domaćih turista smanjuje iz godine u godinu, isto je vidljivo i u ovoj slici.

	2011	2012	2013	2014	2015
UKUPNO	1.201.099	1.264.163	1.324.403	1.350.297	1.559.924
Hoteli	416.233	453.155	496.455	482.147	533.659
Apart hoteli	9.286	9.098	9.337	8.323	4.738
Pansioni	7.758	7.307	7.188	5.885	5.324
Moteli	556	681	341	476	328
Turistička naselja	65.481	62.819	67.990	59.949	50.707
Turistički apartmani	88	13	442	-	-
Prenoćišta	-	581	1.336	-	-
Gostionice	-	56	86	91	108
Liječilišta	7.872	6.564	7.702	8.123	7.192
Planinarski domovi i kuće	-	-	-	-	-
Odmarališta	13.390	15.719	15.067	8.948	8.061
Kampovi	10.105	7.421	5.731	5.478	6.482
Domaćinstva	669.596	700.198	712.728	755.456	923.845
Ostalo	734	591	-	15.421	19.480

Tablica 3. Dolasci inozemnih turista po vrstama ugostiteljskih jedinica od 2011. do 2015. godine

(Izvor: <http://monstat.org/userfiles/file/publikacije/godisnjak%202016/18.turizam.pdf>, 2017)

Tablica 3. prikazuje dolaske inozemnih turista prema vrstama ugostiteljskih jedinica od 2011. do 2015. godine. Baš poput domaćih, i inozemni turisti najviše odsjedaju u privatnom smještaju i hotelima. Nadalje, na trećem mjestu su turistička naselja, zatim odmarališta, kampovi, apart hoteli, liječilišta, pansioni, i drugo prikazano na slici.

5.2. Prihodi od turizma

UNWTO-ov sažeti pregled turističkih statistika iz 2017. godine navodi prihode od stranih turista od 2011. do 2015. godine. Godine 2011. prihodi su iznosili 926 milijuna dolara, 2012. godine 860 milijuna dolara, 2013. godine 929 milijuna dolara, 2014. godine 959 milijuna, a 2015. godine 947 milijuna dolara.⁶³ Na slici 14. vidljivo je da sve od 2002. godine broj turističkih dolazaka raste, no prema ovim podacima vidljivo je da broj prihoda paralelno ne raste. 2012. godine zabilježen je pad prihoda od 66 milijuna dolara u odnosu na 2011. godinu, nakon čega 2013. slijedi rast od 69 milijuna. 2014. godine nastavlja se rast prihoda od 30 milijuna dolara u odnosu na 2013., dok 2015. godine opet pada za 12 milijuna dolara. Iako potražnja za Crnom Gorom raste iz godine u godinu i sve više turista dolazi svake godine, prihodi osciliraju iz godine u godinu.

⁶³ UNWTO (2017): *Compendium of Tourism Statistics, Data 2011-2015*, UNWTO, Španjolska, str. 265.

6. ZAKLJUČAK

Ovaj rad imao je zadatak i cilj obraditi geografska obilježja atrakcijske osnove Crne Gore, što je obrađeno kroz smještaj i položaj, prirodnu i antropogenu atrakcijsku osnovu, a turistički pokazatelji potvrđuju činjenicu da turizam Crne Gore iz godine u godinu napreduje, raste, a država sve više profitira od istog.

Najvažnije prirodne atrakcije Crne Gore su planine na sjeveru, mnogobrojna jezera diljem države (napoznatija su Skadarsko, Crno i Plavsko), rijeke i more. Atraktivnosti države pridonosi i sredozemna klima, svojstva mora poput čistoće, prozirnosti, prosječne godišnje temperature od 19 °C, koje u ljetnim mjesecima sežu i do 25 °C, mediteranska vegetacija i reljef koji je obilježen mnogobrojnim atraktivnim pješčanim i šljunčanim plažama što pogoduje razvoju kupališni turizam tijekom ljetnih mjeseci. Osim toga ističe se i bogatstvo flore, od koje je mnoštvo biljnih vrsta ljekovito, i faune - posebice ribe i ptice. S obzirom na veličinu države, Crna Gora je jedno od najraznolikijih područja biljnog i životinjskog fonda.

Burna povijest Crne Gore očituje se u specifičnostima arhitekture gradova, posebice primorskih, a isto se odrazilo i na običaje, tradicije i manifestacije. Manifestacije pridonose turizmu time što su prisutne tijekom cijele godine, sa vrhuncem u ljetnim mjesecima, a ovakav tip mediteranske kulture razlog je, zajedno sa prirodnom osnovom, sve većoj posjećenosti. Glavni grad Podgorica, Cetinje i Nikšić najposjećeniji su gradovi kontinentalnog dijela, dok je primorje podijeljeno na 6 dijela, od kojih su najposjećenija mjesta upravo glavna središta istih – Herceg Novi, Kotor, Tivat, Budva, Bar i Ulcinj.

Statistički podaci dokazuju da se broj posjetitelja u Crnoj Gori povećava iz godine u godinu, a najviše turista dolazi iz Srbije, Rusije i Bosne i Hercegovine. Što se tiče ugostiteljskih jedinica, i domaći i strani gosti se najviše odlučuju na privatni smještaj (sobe, apartmane i kuće) te za hotele. Crna Gora je prepoznata kao izuzetno atraktivna destinacija što dodatno motivira kreatore turističkih ponuda i sve kadrove povezane sa očuvanjem prirodne i antropogene osnove. Iako se broj posjetitelja kontinuirano povećava, a Crna Gora kao destinacija postaje sve popularnija, prihodi od stranih turista iz godine u godinu osciliraju.

LITERATURA

Knjige:

1. Curić, Z., Glamuzina, N., Opačić, V. T.: *Geografija turizma regionalni pregled*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2013.
2. Favro, S., Kovačić, M.: *Nautički turizam i luke nautičkog turizma*, Ogranak Matice hrvatske Split, Split, 2010.
3. Grabovac, V.: *UNESCO: sva blaga svijeta*, Meridijani, Samobor, 2013.
4. Jovanović, G. (ur.): *Crna Gora: turistički vodič*, Intersistem, Beograd, 2006.
5. Kušen, E.: *Turistička atrakcijska osnova*, Institut za turizam, Zagreb, 2002.
6. Riđanović, J.: *Geografija mora, Hrvatski zemljopis*, Naklada dr. Feletar, Zagreb, 2002.
7. Riđanović, J.: *Hidrogeografija*, Školska knjiga, Zagreb, 1989.
8. Strugar, B.: *Crna Gora*, Studio Strugar, Beograd, 2006.
9. Šegota, T., Filipčić, A.: Köppenova podjela klime i hrvatsko nazivlje, *Geoadria*, vol. 8/1, (6), 2003.
10. Turistička organizacija Podgorice: *Podgorica tourismguide*, Mprint, Podgorica, 2015.
11. Uljarević, P. (ur.): *Crna Gora pod krilima orla i galeba*, Nova knjiga, Podgorica, 2007.
12. UNWTO: *Compendium of Tourism Statistics, Data 2011-2015*, UNWTO, Španjolska, 2017.

Internetski izvori:

1. <http://www.nautour.info/crnagora.php>, pristup 10.5.2017.
2. <http://me.visit-montenegro.com/tourism/where-is-montenegro>, pristup 10.5.2017.
3. <http://www.nautour.info/crnagora.php>, pristup 10.5.2017.
4. <https://en.climate-data.org/location/148747/>, pristup 10.5.2017.
5. <http://www.unizd.hr/Portals/6/nastavnici/Sanja%20Lozic/Klima%2011.pdf>, pristup 10.5.2017.
6. <http://www.mrm-maritime.me/Winds-on-the-Montenegrin-coast/winds-on-the-montenegrin-coast.html>, pristup 11.5.2017.
7. http://www.smestaj.info/adresar_smestaja/more, pristup 11.5.2017.
8. <http://www.montenegroguide.com/sea-and-beaches>, pristup 11.5.2017.
9. <http://www.nparkovi.me/sajt/np-skadarsko-jezero/o-parku>, pristup 11.5.2017.

10. <http://www.mojacrnagora.com/plavsko-jezero>, pristup 12.5.2017.
11. <http://www.viabalkans.com/montenegro/sve-o-crnoj-gori>, pristup 12.5.2017.
12. <http://www.montenegro.travel/info/flora-fauna>, pristup 12.5. 2017.
13. <http://www.cetinje.me/index.php/me/cetinje/polozaj>, pristup 15.5.2017.
14. <http://www.cetinje.me/index.php/me/cetinje/polozaj>, pristup 16.5.2017 .
15. <http://niksic.travel>, pristpu 16.5.2017.
16. <http://niksic.me/o-niksicu/kultura>, pristup 17.5.2017.
17. <http://niksic.me/o-niksicu/turizam>, pristup 17.5.2017.
18. <http://www.ulcinjska-rivijera.com/mne/index.php/item/54-ulcinjske-pjeskovite-plaze>,
18.5.2017.
19. <http://www.meteo.co.me/godisnjaci/GODISNJAK%202014.pdf>, 23.5.2017.
20. <http://cms.herbalgram.org/herbalgram/issue72/article3041.html?ts=1495820783&signature=b9e044445daeb64838cfe6b58738c75f>, 26.5.2017.
21. <http://www.discover-montenegro.com/en/fauna>, 26.5.2017.

POPIS PRILOGA

POPIS SLIKA

Slika 1. Geografski položaj Crne Gore.....	2
Slika 2. Kanjon rijeke Tare.....	7
Slika 3. Skadarsko jezero.....	8
Slika 4. Crno jezero.....	9
Slika 5. Podgorica.....	12
Slika 6. Cetinje.....	14
Slika 7. Nikšić.....	15
Slika 8. Pogled na Herceg Novi s Kanli kulom.....	17
Slika 9. Pogled na Kotor i Kotorski zaljev.....	18
Slika 10. Tivat.....	19
Slika 11. Najstariji dio Budve.....	20
Slika 12. Bar.....	22
Slika 13. Ada Bojana.....	23
Slika 14. Broj posjetitelja Crne Gore u razdoblju od 2002. do 2016. godine (u mil.).....	24

POPIS TABLICA I GRAFOVA

Tablica 1. Broj dolaska stranih turista od 2011. do 2015. godine.....	25
Tablica 2. Dolasci domaćih turista po vrstama ugostiteljskih jedinica od 2011. do 2015. godine.....	27
Tablica 3. Dolasci inozemnih turista po vrstama ugostiteljskih jedinica od 2011. do 2015. godine.....	28

SAŽETAK

Crna Gora jedna je od najmanjih i najmlađih europskih država koja obiluje prirodnim i antropogenim atrakcijama. Od velike važnosti prirodne osnove su mnogobrojna jezera, rijeke, planine, šljunčane i pješčane plaže duž obale, mediteranska klima te utjecaj Jadranskog mora. Biljni i životinjski svijet je, s obzirom na veličinu države, jedan od najraznolikijih na svijetu. Antropogena osnova posebice se očituje u arhitekturi, manifestacijama, tradiciji i običajima koji zbog svoje posebnosti privlače sve više turista i čine Crnu Goru sve popularnijom destinacijom. Najposjećeniji gradovi kontinentalnog dijela države su glavni grad Podgorica, Cetinje i Nikšić, a od primorskog dijela ističu se glavni turistički centri istih, a to su Herceg Novi, Kotor, Tivat, Budva, Bar i Ulcinj. Najviše posjetitelja dolazi iz Srbije, Rusije i Bosne i Hercegovine, te iako je Crna Gora turistički razvoj počela nakon stjecanja samostalnosti, broj posjetitelja od 2002. godine kontinuirano raste. Prihodi od stranih turista osciliraju iz godine u godinu, što se kosi sa rastom broja posjetitelja.

Ključne riječi: Crna Gora, prirodna osnova, antropogena osnova, turisti, prihodi od turizma

SUMMARY

Montenegro is one of the smallest and youngest European countries abounding in natural and anthropogenic attractions. Numerous lakes, rivers, mountains, pebbly and sandy beaches along the coastline, mediterranean climate and the influence of the Adriatic sea are greatly important natural attractions. Flora and fauna of Montenegro, considering its size, is one of the most diverse in the world. Anthropogenic base is particularly reflected in architecture, events, traditions and customs whose uniqueness is the reason that attracts more tourists and make Montenegro an increasingly popular destination. The most visited cities in the continental part of the country are capital Podgorica, Cetinje and Nikšić, while in the coastal part most visited are centres Herceg Novi, Kotor, Tivat, Budva, Bar and Ulcinj. Most visitors come from Serbia, Russia and Bosnia and Herzegovina and although Montenegro has started its tourism development after acquiring independence, number of visitors has been continuously growing since 2002. Incomes from foreign tourists are oscillating from year to year and is not following number of their visits.

Key words: Montenegro, natural base, anthropogenic base, tourists, incomes from tourism